

SOKÜM'ÜN AKTARILMASINDA YAŞANAN SORUNLARA BİR ÖRNEK OLARAK BAYBURT'TA ZANAATLAR VE ZANAATKÂRLIK*

Crafts and Craftmanship In Bayburt Province as an Example of the Problems Faced In Transmission of Intangible Cultural Heritage

Dr. Öğr. Üyesi Turgay KABAK**

ÖZ

İnsanoğlunun yeryüzündeki yaşantısı başlıktan sonra ortaya koyduğu ilk planlı, teşkilatlı ve örgütlü faaliyetlerden birisi ticarettir. Çünkü insan, yapısı gereği bütün ihtiyaçlarını kendisi karşılayabilen bir varlık değildir. Hayatta kalması için diğer insanların ürettiklerine de ihtiyaç duymaktadır. Ticaretin, mesleklerin ve para akışının da doğuşuna vesile olan bu ihtiyacı karşılamak için dünyanın her yerinde insanlar farklı organizasyonlar geliştirmişlerdir. Türklerin Anadolu ve çevresinde geliştirdiği Ahilik teşkilatı ve bu teşkilat içerisinde zanaatkârlar geçmiş dönemlerde Türk insanının ihtiyacı olan bütün mal ve hizmetleri el emeği yoğun bir çalışma şekliyle karşılamışlardır. Ancak bu zanaatlar ve onları icra eden zanaatkârların faaliyetlerini sadece ticari faaliyetler olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü bu faaliyetlerin çevresinde çok zengin bir somut ve somut olmayan kültürel miras da oluşmuştur. Bu çalışmanın amacı insanların ilk üretim biçimlerinden birisi olan ve el emeği yoğun bir üretim sürecine sahip olan zanaatlar içerisinde yok olmaya en yakın beş tanesinin Bayburt il merkezindeki durumunu incelemektir. Bu incelemeyi yapabilmek için nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ve saha araştırması yöntemleri kullanılmıştır. Saha araştırmasında da gözlem ve mülakat teknikleri kullanılmıştır. Daha sonra elde edilen veriler ilgili literatür ışığında incelenerek, diğer büyük illere göre hala bir nebze olsa geleneksel hayatın devam ettiği Bayburt ilinde dahi zanaatların ve zanaatkarların modern zamanın sanayi ve ticaret gücü ile rekabet edemediği ve yok olmaya yüz tuttuğu tespit edilmiştir. Bu tespitin ortaya koyduğu durum sadece bazı zanaatların yok olması demek değildir. Bu zanaati icra eden zanaatkârların mesleğin öğrenilmesinden icrasına, halka satışından esnaflar arasındaki meslek hukukuna kadar sahip oldukları çok geniş kapsamlı bir geleneksel bilginin de gelecek kuşaklara aktarılamayarak yok olmaya başladığı görülmektedir. UNESCO'nun çeşitli sözleşmeler çerçevesinde somut olmayan kültürel miras listesinde kabul ettiği ve milli kültürü oluşturan önemli nüvelerden birisi olan mesleki bilgilerin yok olması aynı zamanda genelde ülkemizde özelde de Bayburt'ta somut olmayan kültürel mirasımızı geleceğe aktarma konusunda çok büyük problemlerle karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Bugün ülkemizde amatörler, müzeler ve çeşitli kurumlar tarafından zanaatların somut çıktıları olan ürünler çoğu bağlamından kopuk bir şekilde de olsa koruma altına alınıp saklanmaktadır; ancak bu zanaatların sahip olduğu kültürel değeri yaşatabilmek için sadece materyal saklamak yeterli değildir. Materyallerin üretim sürecinin bağlamı ile birlikte yaşatılması gereklidir. Ancak bu şekilde mesleki bilginin içerisinde yer alan kültürel kodlar geleceğe aktarılabilir ve dünya kültür mirasına kazandırılabilir. Çalışmanın dikkat çektiği husus da Bayburt ilinde geç kalınması durumunda mesleklerinin son temsilcileri olan zanaatkârlar ile birlikte bu somut olmayan kültürel mirasın yok olacağıdır. Bu konuda özellikle il bazındaki resmi kurumların üniversitede istihdam edilen uzmanların ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nun da paydaş olduğu projelerle bu süreci tersine çevirebileceğine de dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Bayburt, zanaat, zanaatkârlık, somut olmayan kültürel miras, kültürel aktarım.

ABSTRACT

Trading is one of the first planned and organized activities that mankind put forward after his life on earth started. Because human beings are not a being that can meet all their needs by themselves. They also need what other people produce in order to survive. People all over the world have developed different organizations in order to meet this need, which has led to the birth of trade, professions and money flow. The Ahil order organization developed by the Turks in Anatolia and its surroundings and the craftsmen within this organization met all the goods and services needed by the Turkish people in the past with an intensive way of working. However, these crafts and the activities of the craftsmen performing these should not be considered

* Geliş tarihi: 24 Ağustos 2020 - Kabul tarihi: 10 Mart 2022

Kabak, Turgay. "SOKÜM'ün Aktarılmasında Yaşanan Sorunlara Bir Örnek Olarak Bayburt'ta Zanaatlar ve Zanaatkârlık" *Millî Folklor* 133 (Bahar 2022): 176-187

** Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bayburt/Türkiye, turgaykabak@bayburt.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0823-3074.

merely as commercial activities. Because a very rich tangible and intangible cultural heritage has also been formed around these activities. The purpose of this study is to examine the situation of the five facing extinction among the handicrafts in Bayburt province, which are one of the first forms of production and have a production process intensive by hand. Document analysis and field research methods, which are among qualitative research methods, were used in this study. Observation and interview techniques were used in the field research. Then, the data obtained were examined in the light of the relevant literature and it was determined that even in the province of Bayburt, where traditional life continues to a certain extent compared to other big cities, crafts and craftsmen cannot compete with the industrial and commercial power of modern times and are about to disappear. The situation revealed by this result does not only mean the disappearance of some crafts. It is seen that a wide-ranging traditional knowledge of the craftsmen who carry out this craft, from learning the profession to its execution, from selling to the public to the professional law among tradesmen, has begun to disappear without being transmitted to future generations. The disappearance of professional knowledge, which is one of the important corners of the national culture and accepted by UNESCO in the intangible cultural heritage list within the framework of various conventions, also shows that we are facing with great problems in the transmission of our intangible cultural heritage to the future generations in our country in general and in Bayburt in particular. Today, the products that are the concrete output of the crafts are taken under protection by amateurs, museums and various institutions in our country, even if they are disconnected from their context; however, it is not enough to keep only materials in order to keep the cultural value of these crafts alive. The materials must be kept alive with the context of the production process. Only in this way can the cultural codes in the professional knowledge be transmitted to the future generations and brought to the world cultural heritage. The point of the study is that if it is late in the province of Bayburt, this intangible cultural heritage will become extinct together with the craftsmen who are the last representatives of their profession. In this regard, it was remarked that this process can be reversed with the projects in which the official institutions, the experts employed at the universities and the Turkish National Commission for UNESCO are partnered together in terms of cities.

Keywords

Bayburt, craft, craftsmanship, intangible cultural heritage, cultural transmission.

Giriş

Türk kültür havzasının barındırdığı eşsiz kültürel mirası oluşturan unsurlardan birisi zanaatlardır. Türkler, Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar çok geniş bir alanda siyasi, sosyal ve ekonomik hayata hâkim oldukları için oldukça zengin bir zanaat yelpazesine sahip olmayı başarmışlardır. Bu zengin mirasın temsilcileri olan zanaatkârların ürettiği ürünler somut kültürel miras olsa da zanaatların usul ve esaslarını belirleyen kurallar, zanaatkârlar arası ilişkiler, mesleki sırlar, beceriler ve usta-çırak ilişkisi gibi hususlar somut olmayan kültürel miras kapsamına girmektedir.

Somut olmayan kültürel miras içerisinde önemli bir yere sahip olan bu mesleki bilgileri muhteviyatında barındıran zanaatlar Türk Dil Kurumu Sözlüğünde:

1). İnsanların maddeye dayanan gereksinimlerini karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte deneyim, beceri ve ustalık gerektiren iş, sınaat;

2). El ustalığı isteyen işler (URL: 1) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu işi yapan kişiye de zanaatkâr denilmektedir.

Sözlüğün zanaat kelimesine yüklediği anlamlardan da anlaşıldığı gibi antik dünyanın sanayisi olan zanaat, sanayiden çok daha fazla emeğe ihtiyaç duyan bir üretim biçimidir. Dolayısıyla bu çerçevede yapılan bir üretimin hizmet sektörüyle iç içe olması kaçınılmazdır. Diğer yandan bu şekilde mal üretenlerin çoğu ürettikleri malın aynı zamanda satıcıları oldukları için ticaret de bir anlamda zanaat ve hizmet üretimi ile bir arada yer almıştır (Eğilmez 2020: 44).

Klasik dünyada ekonomik örgütlenme bugünün modern dünyasının piyasa ekonomisinden farklı olarak gelenek ekonomisine dayalıdır. Bu ekonomi türünde üretilecek şeylerin cinsi, bunların miktarları ve fiyatları gibi ekonomik konular ve sorunlar, gele-

neklere göre toplumun önderleri veya bugünkü anlamıyla kamu otoritesi tarafından çözülmektedir (Eğilmez 2020: 43). Bu durumun Türklerdeki yansıması olarak Ahi teşkilatı ortaya çıkmıştır.

Ahiliğin kurucusu olan Ahi Evran, Türklerin ekonomik durumunu yükseltmek; insanlara başkasına muhtaç olmadan alın teriyle, şerefle yaşamının tek yolunun bir sanat sahibi olmak olduğunu göstermek; aynı zamanda dini hisleri sömüren çıkarıcıların sarkıntılıklarından halkı korumak için debbağ, ayakkabıcı ve saraç esnafını çevresinde toplayarak ilk örgütlenmeyi başlatmıştır. Üstün becerisi, ahlaki sağlamlığı ve haktan yana olan tavrı ile büyük bir şöhret kazanıp kısa zamanda kurduğu örgütün başkanı ve “ahi babası” olmuştur (Çağatay 1989: 84).

Ahi teşkilatı öncelikle belli bir süre bütün kademelerde kalarak pişirilen yemek→çırac→kalfa→usta hiyerarşisini kurarak bu kademelerde bulunanların baba-oğul gibi birbirlerine bağlanmalarını sağlamış ve zanaatkârlığı sağlam ahlaki ve mesleki temellere oturtmuştur. Diğer yandan esnaf ve zanaatkârlıkta önemli bir husus olan üretici ile tüketici arasındaki ticari ilişkileri düzenleyerek, çıkar çatışmasını önleyecek şekilde ayarlamalar yapmıştır (Çağatay 1989: 91).

Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin hem kurulmasında hem de sosyal-iktisadi düzenlerinin sağlanmasında çok büyük bir öneme sahip olan (Çağatay 1989: 79-91) Ahilik teşkilatından aldığı usul, erkân bilgisi ve ticaret ahlakı ile zanaatkârlar, Sanayi devrimine kadar ülkenin en önemli üretim, ticaret ve hizmet erbabı olmuşlardır. Klasik anlamda çarşı veya esnaf denildiği zaman ilk akla gelen kesim olan zanaatkârlar, aynı zamanda klasik dönemin en önemli üreticileridir. El emeği yoğun ürettikleri ürünleri bizzat kendileri satarak halka ulaştırmış, devrin şartlarına göre şehir ekonomisini de ayakta tutan kişiler olmuşlardır. Sanayi devrimi ile birlikte bu durum değişmeye başlamıştır.

Sanayi devrimi Avrupa’da ortaya çıkmıştır; ancak etkisi bütün dünyada hissedilmiş, tarihin seyrini değiştiren gelişmelerden birisi olmuştur. Sanayi devrimiyle birlikte el üretimi ürünlerin yerini makinelerde seri üretilen ürünler, küçük dükkânların, atölyelerin yerini büyük fabrikalar almaya başlamıştır. Daha çok ürün daha çok ticareti, daha çok ticaret de sermaye birikimini ve artan artı değeri beraberinde getirmiştir (Eğilmez 2020: 97). Bu gelişmenin ülkemizdeki yansımaları da özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlamıştır. Sanayi devrimi sonucu ortaya çıkan makinelerin ülkemize getirilmesi ile kurulan fabrikalar, buralarda üretilen seri üretim ürünler yavaş yavaş zanaatkârların ve onların el emeği ürünlerinin yerini almaya başlamıştır. Bu da zanaatkârlarla sanayiciler arasında ters orantılı bir denklem oluşturmuştur. Sanayi üretimi ürünlerin her geçen gün Pazar payları artarken zanaatkârların ürünlerinin Pazar payları azalmıştır ve artık günümüzde zar zor ayakta durabilen çok az sayıda zanaatkâr kalmıştır. Bu azalmaya UNESCO’nun “Ulusal “Yaşayan İnsan Hazinesi” Sistemlerinin Kurulması İçin Yönerge”sinde de dikkat çekilmiş ve geleneksel bilgi ve yeteneklerin “geleneksel el sanatları, tiyatro, dans ve müzikle ilişkili olanları kaynak yetersizliği, gençlerin artan ilgisizliği uygulayıcıların azalan sayısı yüzünden kaybolma tehlikesi içindedir” (Oğuz 2009: 154) denilmiştir.

UNESCO’nun hazırladığı bu yönergeye bakılırsa ana sözleşmenin Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nin 2. maddesinin 2. bendinde sıralanan El sanatları geleneğinin uygulayıcıları olan zanaatkârlar, “Yaşayan İnsan Hazinesi” olarak kabul edilmekte ve üye olan diğer ülkelere de “Yaşayan İnsan Hazinesi” Ulusal Sistemlerini kurmaları önerilmektedir. Ayrıca yönergede Fransa’nın Sanat Ustaları, Çek Cumhuriyeti’nin Popüler El Sanatı Geleneği Taşıyıcıları gibi programları bu kişilerin

korunması için oluşturulmuş örnek programlar arasında sayılmaktadır (Oğuz 2009: 154-155).

Zanaatkârları “Yaşayan İnsan Hazinesi” olarak kabul eden yönerge, bu zanaatkârların korunması için de çeşitli tedbirler önermektedir. Bu tedbirlerin başında Yaşayan İnsan Hazinesi ulusal sisteminin kurulması gelmektedir. Bu sistemi kurmanın birinci amacı “yüksek tarihsel, sanatsal ve kültürel değere sahip somut olmayan kültürel miras unsurlarını icra etme, canlandırma veya yeniden yapma için gerekli bilgi ve yetenekleri korumaktır” (Oğuz 2009: 156).

İkinci amacı ise halk tarafından tanınmanın dışında, Yaşayan İnsan hazinelerinin tespit edilmesi için özel bağışların, yardımların alınması gibi özel hükümleri ortaya koymaktır. Böylece yaşayan insan hazinesi olan kişiler somut olmayan kültürel mirasın korunması için üzerlerine düşen işlevi daha kolay yerine getirebilirler, bilgilerini ve yeteneklerini geliştirip sürdürebilirler, Resmi ya da özel eğitim programları sayesinde bilgilerini gelecek kuşaklara aktarabilirler, somut olmayan kültürel miras ile ilgili dijital kayıtların (ses ve görüntü) alınmasına katkı sunabilirler, bilgilerini ve yeteneklerini toplum içerisinde daha geniş kitlelere yayabilirler ve onlara verilen ilave görevleri de yerine getirebilirler (Oğuz 2009: 156). Ayrıca icra ettikleri zanaatlar da barındırdıkları somut olmayan kültürel miras ile birlikte gelecek nesillere aktarılabilir.

Yaşayan İnsan Hazinesi sisteminin kurulması için UNESCO yol haritasını da belirlemiştir. Bu yol haritasına göre I). Gerekli Yasal Hükümlerin hazırlanması, II). Tespit çalışmalarının yapılması, III). Uzmanlar Komisyonunun kurulması, IV). Seçim kriterlerinin belirlenmesi, V). Adayların sayılarının tespit edilmesi, VI). Atananlar için tanınma ve verilecek ödüllerin belirlenmesi, VII). Unvanın iptali (Oğuz 2009: 156-161) başlıklarında belirtilen çalışmalar sırasıyla yapılmalıdır.

Ayrıca UNESCO Ulusal “Yaşayan İnsan Hazinesi” Sistemlerinin Kurulması İçin Yönerge’de bu zanaatkârlar ve icra ettikleri zanaatlar için sürdürülebilir bir koruma programında bulunması gereken tedbirleri de belirlemiştir. Bu tedbirler şunlardır: I). Aktarma, II). Belgeleme, III). Tanıtım (Oğuz, 2009: 162-163).

Bu çalışmanın temel problemi de yukarıda bahsedilen tedbirlerin hiçbirisinin Bayburt ilinde alınmamış olmasının sayısı her geçen gün azalan zanaatkârlar üzerindeki olumsuz etkileridir. Kısa süre içerisinde harekete geçilmez ise yakın gelecekte, ilde hiçbir zanaatkâr kalmayacak olması ve bu zanaatkârların taşıdığı somut olmayan kültürel mirasın da onlarla birlikte yok olacak olması bu çalışmanın yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda çalışmanın yapılma amacı da bu eksiklikleri tespit edip yetkililerin dikkatini bu yöne çekmek ve yapılacak olan çalışmalara bilimsel altyapı oluşturmaktır.

Bayburt’ta son temsilcileri kalan bazı zanaatlar şunlardır:

1. Yorgancılık

Geleneksel zanaatlar içerisinde sayılan mesleklerden birisi yorgancılıktır. Bayburt’ta hayvancılığın yaygın olduğu dönemlerde koyun yününden yaptıkları el emeği yorganlarla ön plana çıkan yorgancılardan bugün ne yazık ki birkaç usta kalmıştır. Bu ustalardan birisi olan Süleyman Nadir (KK: 1), 50 yıldır bu mesleği yapmaktadır. Mesleğe 14 yaşındayken Gelibolu’da dayısının yanında başlamış, mesleği öğrendikten sonra memleketine geri dönmüş Bayburt’ta mesleğini icra etmeye devam etmiştir. Mesleğe başladığı yıllarda yorgancılık çok revaçta bir meslekti. O zamanlar sadece pamuktan ve yünden yapılan yorganlar varmış. Daha sonra elyaf yorganlar ortaya çıkmış. Elyaf yorganlar çıkınca fabrikasyon yorgan ve yastıklar piyasayı kaplamaya başlamış. Bu yorgan ve yastıklar hem daha ucuz hem de kullanım açısından daha kolay olduğu için

insanlar bunlara daha çok ilgi göstermişler. Bu da yorgancılık mesleğinin gün geçtikçe yok olmaya başlamasına sebep olmuş. Süleyman usta mesleğin git gide yok olmasının sebebinin ısrarla, *fabrikasyon üretimin piyasayı ele geçirmesi* olduğunu ifade etmektedir. *Özellikle genç neslin bu fabrikasyon ürünlere yöneldiğini; ancak daha eski kuşakların daha sağlıklı olduğu için hala yün ve pamuktan yapılan yorganları, yastıkları tercih ettiğini* belirtmektedir (KK: 1).

Kaynak kişimizin belirttiğine göre piyasada fabrikasyon ürünler artınca rekabete dayanamadıkları için birçok usta dükkânlarını kapatmak zorunda kalmış. Zar zor devam edenler ise artık çırak yetiştiremez olmuşlar; çünkü çırağa ödeyecekleri haftalık veya aylık ücretini karşılayacak kadar gelir elde edememişler. Diğer esnaflara göre daha düşük ücret ödediği için yeni nesil de yorgancı çırağı olmayı kabul etmemiş. Bu kısır döngü sonucunda artık çırak yetiştirme işi neredeyse ortadan kalkmış, yorgancılık mesleğini yeni öğrenen kimse kalmamış (KK: 1).

Eski dönemlerde yorgancılar özellikle çeyiz hazırlanırken en önce gidilen esnaflardan birisiyken ve insanlar gelip yatağını, yorganını, yastığını tek seferde yaptırıp giderken günümüzde evlenecek kızlara sadece bir iki tane yorgan, yastık yaptırılmış. Bunlar da kullanımlık değil anne baba yadigarı olarak saklanmak için yaptırılmaktaymış (KK: 1).

Zanaatkârlıkta müşteri memnuniyeti çok önemlidir, bu sebeple kaliteli iş yapılmazdır; ancak kaliteli el yapımı işin maliyeti yüksektir. Günümüzde insanların çoğu bu maliyeti yüksek bulduğu için el yapımı yorgan almak yerine fabrikasyon yorgan almayı tercih etmektedir. Bu sebeple yorgancıların işleri her geçen gün azalmaktadır. İnsanların alım gücü azaldıkça yorgancıların işleri azaldığı için mesleğini çok seven yorgancılar yorgancılığın yakın gelecekte biteceğini düşünmektedir. Çünkü ücret düşüklüğü nedeniyle kimse çırak olmak istemiyor, istemediği için de mesleki bilgiler gelecek kuşağa aktarılamıyor. Diğer yandan çalıştırılacak kişinin haftalığı, sigortası vs. çok yüksek yekûnlar tutuyor ve yorgancılar bu kadar para kazanmamaktadır. Diğer yandan ustanın kendi BAĞ-KUR primi, dükkân kirası, vergi, elektrik, su, doğalgaz, telefon faturaları, yeni alınacak hammaddenin fiyatı gibi gider kalemleri artık yorgancıların karşılayamayacağı kadar yükselmiştir. Benim BAĞ-KUR primlerimi ödemek için hanımın bileziğini sattığım zamanlar oldu. Birçok usta borçlarını ödeyemediği için iş yerini kapattı. Bir kısmı tamamen işi bıraktı, bir kısmı da başka mesleklere yöneldiler. Eğer insanların tekrar yorgancılara yönelmesi sağlanmazsa ve devlet destek vermezse bu zanaat yok olup gidecek (KK: 1). Görüldüğü gibi yorgancı ustası çağın şartlarına ayak uyduramamakta; ancak yanında herhangi bir resmi kurumun, kültürle ilgili bir özel kuruluşun, derneğin veya vakfın da desteğini bulamamaktadır. Ayrıca uzmanımız UNESCO'nun kendisi gibi zanaatkârlar için hazırladığı koruyucu programlar olduğunu da bilmemektedir.

2. Sobacılık

Yaklaşık yarım asırdır sobacılık mesleğini yapan Mahmut Kırç (KK: 3), sobacılık mesleğinin en durgun dönemini yaşadığını ifade etmektedir. Bugün Bayburt merkezinde neredeyse doğalgazsız ev kalmadığı için sobalar artık sadece çevre köylere satılmaktadır. Son 10 yıldır soba fiyatlarının hızlı şekilde artışı da soba satışlarının azalmasında büyük bir etken olmuştur (KK: 2).

Bundan 15 sene önce 9 tane depom vardı. Bugün iş azlığından depo bile tutmaya gerek kalmadı. Doğalgaz gelmeden önce yemek yemeye bile vakit bulamıyorduk. Gece saat 01.00'lara kadar çalışırdık. O zamanlar bekçiler vardı. Gelip zorla bizim dükkânları kapatırlardı. Ama doğalgazın gelmesiyle bizim işler bitti (KK: 2).

Soba satışlarının azalmasında köyden şehre yaşanan hızlı göçün de etkisi oldu. İnsanlar köylerinde yaşarken, köylere soba satmaya yetişemiyorduk. 20 gün öncesinden gelip parasını peşin veren bile oluyordu. Ancak, Bayburt hem köylerinden şehir merkezine hem de şehir dışına çok göç veren bir yer. Bugün Bayburt'ta yaşayanlardan daha çok Bayburtlu, başka şehirlerde yaşıyor. Köyler boşaldı. Bu sebeple artık köylere el yapımı soba satamıyoruz. Köyde kalan insanlara pahalı geliyor, hazır soba satıyoruz onun da getirisi çok düşük. Eskiden devlet kurumları da bizden soba alırlardı. Uzun yıllardır onlar da almıyorlar (KK: 2).

Soba kullanan azaldıkça kendi imalatımız olan sobaları hiç satamaz olduk. İnsanlara çok pahalı geliyor, alamıyorlar. Bu sebeple Eskişehir'den, Bursa'dan hazır soba getiriyoruz. Artık o sobalar bile satılmaz oldu. Eskiden yılda 4 tır soba getirirken son 2 senedir bu sayı 1 tıra düştü. Son yıllardaki sobalara gelen zam soba satışlarını olumsuz etkiledi. Eskiden günde dükkâna 10 kişi girerken 10 kişi de çıkıyordu. Şimdilerde 1 kişi gelse bile buna da şükür diyoruz. Şuan sobanın fiyatı 500 TL ile 600 TL arasında değişiyor. En ucuz sobanın fiyatı 250 TL. Eskiden en fazla bir soba 150-200 TL arasında olurdu. Vatandaş da bu durumdan çok şikâyetçi biz de çok şikâyetçiyiz. Maliyetler sürekli artıyor. Sigorta ve vergi masraflarından dolayı sobacılık mesleğini öğrettiğim kendi çocuklarım bile bu işi yapamaz hale geldiler. Bu gidişle dükkânın kapısına kilit vurmak zorunda kalacağız. Vergi, sigorta; elektrik, su parası, dükkân kirası derken masrafları karşılayamaz hale geldik. Bu gidişle gelecek kuşaklar bu mesleği göremeyecek (KK: 2). Özellikle şehre doğalgazın gelmesi sobaların kullanım alanını oldukça daraltmış bu da satışların düşmesine sebep olmuştur. Satış alanı daralan sobacıların ekonomik sıkıntı çekmeye başlamasına rağmen onların mesleğini icra etmeye devam etmesini sağlayacak hiçbir koruyucu programın olmaması mesleğin de yok olmaya başlamasına sebep olmaktadır.

3. Bakırcılık

Bakır, Türklerin Orta Asya'da yaşadıkları dönemlerden itibaren bildikleri en eski madenlerden birisidir. Bu sebeple sosyo-ekonomik hayatın içerisinde önemli bir yere sahip olan madenlerdendir. Bahaeddin Ögel eski Türklerin kazan yapımında kullandığı madenler arasında ilk sırada bakır madenini sayar (Ögel 1978: XII) ve Eski Mısır Türkleri ile Kıpçaklar arasında "bakır geli" adı verilen bir dibek çeşidinin bulunduğunu (Ögel 1978: 148) ifade eder.

Özellikle mutfak ve beslenme kültürü ile bağlantılı olarak gelişen bakır kullanımı, Anadolu'da da devam etmiştir. Zaman içerisinde bakırcılık o kadar itibarlı ve rağbet gören zanaatlardan birisi olmuş ki Anadolu'nun birçok yerinde "bakırcılar çarşısı" kurulmuştur.

Bayburt'ta bakırcılar çarşısı gibi müstakil bir alan olmasa da bakırcılığın tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Özellikle "mineli bakırcılık" adı verilen bakır işlemeciliğinin Bayburt bakırcılığı içinde önemli bir yeri vardır. Bakırın renklendirilerek işlenmesi Bayburt'a has bir özelliktir. Ancak diğer el sanatlarında olduğu gibi bakırcılık da günümüzde unutulmaya yüz tutmuştur. Günümüzde bu işi icra eden usta sayısı yok denecek kadar azdır (Elpe 2015: 701-702).

Günümüzde bakır işini yapan son üç ustadan birisi ve yaşça en büyükleri olan Mehmet Üdemir Uzu (KK: 3), 52 yıl önce ilkokula başladığı yıllarda babasının yanında çırak olarak çalışmaya başlamış ve kesintisiz 52 yıldır bu mesleği icra ediyor.

Mehmet usta mesleğin geleceği konusunda çok karamsar. Her sözünde bakırcılığın yok olmaya yüz tutmuş meslekler arasında girdiğini *Bakırcılık artık yok oluyor; çünkü çırak yetişmiyor, artık alıcı da bulunmuyor. Bu mesleği yapan da kalmadı. Valilik ve*

Milli Eğitim, mesleğin yok olmaması için Halk Eğitim Merkezi'nde kurs açtı ama çırak bulunamadı. Kimse çırak olarak gelmiyor. Bu bakırcılık mesleğinin samimi bir şekilde yapılması lazım ki iyi bir usta yetişsin. Bakırcılık 1-2 sene çalışarak usta olunacak bir meslek değil. Eskiden herkes kendi oğlunu da getirirdi bu mesleğe; ama şimdi kendisi de gelmiyor, oğlunu getiren de yok. Kendisi tatmin olmadığı için (maddi anlamda demek istiyor) çocuğunu da getiriyor. Herkes "ben rezil oldum, çocuğum da rezil olmasın" düşüncesinde sözleriyle ifade ediyor (KK: 3).

Artık kimsenin bakırcılığı yapmak istememesinin ve çırak yetişmemesinin birçok sebebi var. Bu sebeplerden birincisi el emeği yoğun üretim yapan bakırcıların makine yapımı ürünlerle rekabet edememeleri. Ustalar günlerce emek harcıyıp ürettikleri ürünleri hak ettiği değerde satamıyorlar. Makineyle yapılan ürünler daha ucuz olduğu için el emeği ürünler tercih edilmiyor. Örneğin 100 TL'ye satılan bir çukur tabağı inceleyelim. Çukur tabak, düz bakırdan döve döve tabak şekline geliyor. Bu bakır Gaziantep'ten alınıyor. Bir gün boyunca döverek tabak şekline getiriliyor. Tabak şekline getirildikten sonra kalaycıya gönderiliyor ve orada kalaylatılıyor. Bu tabak, bakırı, kalayı, bir günlük işçilik emeği, hepsi içinde 100 TL'ye mal oluyor. Yani usta 1 günlük amelelik yapsa alacağı parayı bile alamıyor. Tabi bunu da satıp paraya çevirebilirse. Satışlar da çok düşük. Aynı ürünü makine ile yapanlar ise daha ucuza veriyor. Onlarda çekiç işi yok, hepsi makineyle yapılıyor, bunun için onlar daha ucuza veriyor. Bu şekilde el işi yapan ustalar makine ürünleriyle rekabet edemiyor. Bir ustanın bu tabaktan para kazanması için en az 200-250 TL'ye satması lazım; ancak diğer tarafta makine yapımı aynı tabak 50 TL. Bu da bakırcılık mesleğini yapılamaz hale getiriyor. Fiyatların yüksek gelmesinin yanı sıra insanların artık eskisi gibi bakır eşyaları kullanmak istememeleri de bakır satışını azaltıyor. Bakırdan yapılmış kap kacaklar diğerlerine göre daha sağlıklı olmasına rağmen yeni nesil bakır eşyaları demode olarak görüyor ve evinde kullanmak istemiyor. Bu sebeple yeni nesil gençler bakır eşya almıyor, onun yerine çelik, granit, cam, porselen, hatta plastik ürünleri bakıra tercih ediyorlar. Bakır kullanmak fakir olmak, eskide kalmaktır gibi yanlış bir düşünceleri var. Bakır eşyalara hak ettiği değeri vermiyorlar. En fazla eve süs eşyası olarak bakırı tercih ediyorlar, kullanmak için almıyorlar (KK: 3).

Bakırcılığın yok olmasına sebep olan unsurlar arasında son olarak hammadde bulma zorluğu da sayılabilir. Bakır üreten fabrikaların birer birer kapanması hammaddeye ulaşımı zorlaştırıyor. Ayrıca hammaddenin fiyatının yükselmesine de sebep oluyor. Bundan 100 yıl önce eski ustalar, yeterli bakır madeni olmadığı için evlerdeki çok eskimiş, kullanılmaz hale gelmiş bakır eşyaları ateşte eritip tekrar kullanılacak hammadde haline getirirlermiş. Şu anki ustalar da fabrikaların kapanmasıyla birlikte aynı durumun tekrar yaşanacağından tereddüt etmekte (KK: 3). Tüm bu olumsuzluklara karşı bakırcıların yalnız kaldığını elde ettiğimiz verilerden çıkarabiliriz. Ayrıca bakırcı ustalarına yönelik ilde, belediye, valilik gibi hiçbir kurumun zanaatı yaşatmaya yönelik bir programı bulunmaktadır.

4. Purutçuluk

Kökene, medeniyet tarihinin başlangıcında yer alan topraktan çanak, çömlek yapımı işine dayanan purutçuluk en eski zanaatlardan birisidir. Sivaslı bazı ustalara göre purutçuluğun piri peygamberimiz Hz. Muhammet'tir; çünkü çamura basan bir devenin ayak izinin kurumasıyla oluşan kalıbı alıp ateşe koymuş ve yemek pişirmiştir (Özen 2008: 252).

Purut ve purutçuluk mesleği ile ilgili Tietze'nin sözlüğünde "purut: topraktan yapılmış çanak çömlek; purut-hane: çömlekçi atölyesi" (Tietze 2018: 441) şeklinde açık-

lanmakta; Dankoff'un sözlüğünde ise "purut: topraktan yapılmış çanak, çömlek vb. kaplar; purutçu: güveç ve tandır yapan usta bilgisi verildikten sonra Erzurum ve Gümüşhane'de bu kelimenin bulunduğu ifade edilmektedir (Dankoff 1995: 33). Derleme sözlüğünde ise purut kelimesinin Erzurum ve Sivas yöresinde topraktan yapılmış çanak, çömlek vb. anlamında Gümüşhane'de ise küçük güveç kabı anlamında kullanıldığı (URL: 2) söylenmektedir.

Sözlüklerin verdiği bilgilerden yola çıkarak Türkiye genelinde çömlekçilik olarak adlandırılan meslek için Bayburt, Gümüşhane, Erzurum ve Sivas yöresinde *purutçuluk*; çanak çömlek gibi toprak kaplar için de *purut* ibaresinin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Bayburt'ta purutçuluk mesleğinin bilinen geçmişi XIX. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Yunus Özger, XIX. yüzyıldaki kayıtlara göre Bayburt'ta purutçuluk işini yapan tek hanenin Veysel Efendi mahallesinde bulunduğunu ve purutun senelik 300 kuruş kazancı olduğunu ifade etmektedir (Özger 2008: 433).

Özger'in bahsettiği hanenin bugünkü temsilcisi olan ve hala aynı işi yapmaya devam eden Recai Purutoğlu (KK: 4) Bayburt'un yaşayan tek purut ustasıdır. Dedesinden babasına geçen purut mesleğini babasından öğrenerek günümüze kadar ulaştırmayı başarmıştır. Kendi ifadesi ile *ailesi 900 yıldır bu işle meşgul olan bir aile ve dükkânının, evinin bulunduğu bina da puruthane olarak* (KK: 4) bilinmektedir.

Puruthanede eskiden tuğla, kiremit, kireç (Bu kireç daha eski zamanlarda Şingah mahallesinde de üretiliyormuş), su purhenki, baca purhenki, kanal purhenki (su akıtma-ya yarayan bir çeşit toprak boru), çanak, güveç, çorba kâsesi, tencere, lor, zahire, turşu küpü, çini yapıyorken; bugün sadece tandır yapılmaktadır (KK: 4).

Tandır yapımında yeni yöntemler de deniyorum; ancak imkânlarımız çok kısıtlı. Bana yardım eden hiç kimse yok. Sadece arada eşim gelip fitil yapmama yardım ediyor. Bir çırağım, kalfam yok. Ben çırak yetiştirmek istiyorum; ama kimse gelmiyor. Aldığımız para yaptığımız işi kurtarmıyor. Devletin bize vergi konusunda destek olması lazım. Geleneksel sanatları desteklemesi lazım (KK: 4). *Atalardan miras kalan bu mesleğin tekrardan canlandırılmasını istiyorum. Bizimle birlikte yok olup gitmesin. 850 yıllık bu tarih yok olup gitmesin. İnsan yetiştirelim, istihdam edelim* (URL: 4). Bayburt'un kalan son purutçusu Recai Bey, mesleğini zor şartlar altında devam ettirmeye, yaşatmaya çalışmaktadır. Mesleğindeki başarısı sayesinde 2020 yılında "Yılın Ahisi" (URL: 4) seçilmesine rağmen hiçbir kurumdan destek görmediği için mesleğinin geleceğinden kaygı duymaktadır. Ayrıca kendisi, UNESCO'nun Yaşayan insan hazinesi gibi bir programı olduğunu da bilmemektedir.

Bayburt'ta Zanaatkârlığın Durumuna Panoramatik Bir Bakış

Bayburt, tarihi ilk çağlara kadar uzanan eski bir yerleşim yeri olduğu için zanaatkârlığın tarihi de eskidir. Ancak zaman içerisinde hem coğrafyada hem de tüm dünyada değişen sosyo-ekonomik yapı Bayburt'taki zanaatkârlığın durumunu da olumsuz yönde etkilemiştir. Yunus Özger'in XIX. yüzyılda var olduğunu belirttiği katırcı, kiracı (hayvanını taşıma işi için kiralayan kimse), bezzaz, muhtab, çulha, abacı, kaffâf, haffâf, debbağ ve kürkçü (Özger 2008: 419-425) gibi zanaatkârların bugün şehirde bulunmaması birçok zanaatın XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla taşınmadığını göstermektedir. XXI. yüzyılın ilk dönemini yaşadığımız günümüzde de XX. yüzyılda var olan birçok zanaat XXI. yüzyıla taşınmama tehlikesi ile karşı karşıyadır. Yukarıda zikredilen dört zanaat, yok olmaya en yakın olan zanaatlar içerisinde seçilmiştir. Burada yazılmayan terzi, ayakkabıcı, saatçi, marangoz gibi meslekler de ilerleyen süreçlerde aynı tehlike ile karşı karşıya kalacaktır. Ancak çalışmanın sınırlılığı açısından bu dört zanaat öncelikle incelemeye alınmıştır.

Dünyada insan yaşamı başladığı andan itibaren sürekli bir değişim ve dönüşüm olmuştur; ancak XVIII, XIX ve XX. yüzyıllar dünya tarihinde siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik açıdan değişim hızının zirveye çıktığı dönemlerdir denilebilir. Bu yüzyıllarda demokrasi, insan hakları, ulus devlet gibi birçok kavram ortaya çıkmış ve bu kavramların etrafında dünya yeniden şekillenmiştir. Bu hızlı değişim ve dönüşümün hem etkileyen hem de etkilenen en önemli dinamiklerinden birisi ekonomidir. Orta Çağ'da dünya genelinde daha çok geleneksel ekonomi yöntemi hâkimken bugün pek çok ülkede bulunan türden bir ekonomik düzen olan kapitalizmin doğduğu yıllarda piyasa ekonomisi adı verilen bir ekonomik düzen ortaya çıkmıştır. Bu ekonomik düzende para sahibi olan kapitalistler ile kapitalistlerin şirketlerinde çalışan işçiler bulunmaktadır (Kishtainy 2018: 16). Tüketim mallarının ve ürünlerin çoğunluğu geleneksel ekonomi sisteminde zanaatkâr dediğimiz küçük üretim birimlerinde el emeği yoğun üretim modelinde yapılırken; kapitalist sistemde büyük fabrikalar tarafından seri üretim şeklinde yapılmaktadır. Bu seri üretim insan hayatında başlarda bolluk, ürünlere daha kolay ulaşım, konfor gibi pek çok olumlu etki yaratırken; zamanla hayatın işleyişini de kökten değiştirmiş ve olumsuz etkileri de görülmeye başlamıştır (Kishtainy 2018: 171-180).

Bütün dünyayı etkisi altına alan kapitalizmin ve piyasa ekonomisinin olumsuz etkilerinden ülkemiz de nasibini almıştır. Sanayi devrimi, kapitalizm ve bunların getirdiği daha çok mal üretip satmaya dayanan daha çok kâr elde etme güdülenmesinin olumsuz etkilerinin (Kabak 2018: 286) görüldüğü en temel alanlardan birisi zanaatlar olmuştur. Günümüzde hala kasaba ile kent arasında bir noktada duran ve şehirleşmesini tam anlamıyla tamamlayamamış olan Bayburt'ta bile zanaatların birçoğu yok olmuş, kalanlar da yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Zanaatkârlar ile yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre bu durumun sebepleri ekonomik ve kültürel sebepler olarak ikiye ayrılabilir.

Ekonomik sebepler:

1). Sanayileşme ile birlikte seri üretim artmıştır. Seri üretim ürünler el yapımı ürünlere göre hem daha çok üretilmekte hem de daha ucuza mâl edilip satılabilmektedir. Bu da el yapımı ürünlerin seri üretim ürünler ile rekabet edememesine sebep olmaktadır. Bu durum nedeniyle her geçen gün müşteri kaybeden zanaatkârlar artık satış yapamaz duruma gelmekte ve iş yerlerini açık tutmakta zorlanmaktadır.

2). Zanaatkârların en büyük müşteri kitlesi olan alt ve orta gelir düzeyindeki halkın alım gücünün her geçen gün düşmesi zanaatkârları olumsuz yönde etkilemektedir. Müşteri durumunda bulunan halk, zanaatkârların el yapımı ürünlerinin daha kaliteli ve estetik açıdan daha kıymetli olduğunu bilse de alım gücü yetersiz olduğu için istemeyerek de olsa sanayi ürünlerine yönelmektedir.

3). Müşteri potansiyelinin her geçen gün düşmesi ve satışların azalması ile birlikte zanaatkârlar yanlarına mesleği öğretecekleri bir çırak alamamaktadır. Çünkü kazandıkları para ile çırağın tatmin olacağı bir maaş ödeyememekte, sigortasını yatıramamaktadır. Bu da zanaatkârların yeni çırak bulamamasına ve mesleğin gelecek kuşaklara aktarılmasına sebep olmaktadır. Ayrıca yine ekonomik sebeplerle gençler bu zanaatlarda bir gelecek görmedikleri için bu zanaatları tercih etmemektedirler.

4). Geleneksel ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş Bayburt gibi illerde büyük şehirlere ve yurtdışına yoğun bir göç başlatmıştır. Bu göç de zanaatkârları olumsuz etkilemiştir. Göçle birlikte zanaatkârlar hem müşteri kitlesini hem de çırak yetiştirmek için gerekli olan insan kaynaklarını kaybetmiştir.

5). Bugün zanaatkârları en çok zorlayan ekonomik şartlardan birisi de hammadde bulma konusunda yaşadıkları sıkıntılardır. Günümüzde tarım ve hayvancılığın 4. mad-

dede bahsedilen büyük şehirlere göçün de etkisi ile iyice azalması pamuk, yün, deri gibi hammaddelerin üretimini azaltmıştır. Yurtiçinde yeterli üretim olmadığı için ithalat yoluyla bu ürünlerin sağlanması yoluna gidilmiştir. Bu durum da hem kaliteli hammaddeye ulaşımı zorlaştırmış hem de fiyatların yükselmesine sebep olmuştur.

6). Günümüzde zanaatkârların diğer esnaflara göre farklı bir statüleri olmadığı için onlar da büyük firmaların, fabrikaların, AVM'lerin tabii olduğu kanunlara tabidir. Bu sebeple dükkân kirası, elektrik, su doğal gaz faturaları, SGK, Bağkur primleri, vergiler gibi giderler zaten satışı çok az düzeylerde olan zanaatkârların belini bükmekte ve dükkânlarını açık tutamaz hale getirmektedir. Bu giderleri karşılayamadığı için birçok zanaatkâr, işi bırakıp başka sektörlerle yönelmektedir. Bu sebeple zanaatların son temsilcilerinin çoğu emekli olmuş insanlardan oluşmakta; gençler bu giderleri karşılayamayacağı düşünülmesi için yeni iş yeri açmaktan kaçınmaktadır.

7). Az bir sermaye ile zor şartlarda satış yapmaya çalışan zanaatkârlar, modern çağın getirdiği reklam ve satış stratejilerinden haberdar olmadıkları; olsalar bile buralara ayıracak yeterli sermayeleri olmadığı için ürettikleri ürünlerin tanıtımını yapamamakta ve etkili bir satış politikası oluşturamamaktadır. Bu da her geçen gün satışların daha da düşmesine sebep olmaktadır.

Kültürel sebepler içerisinde ise en dikkat çekici unsur küresel kültürün yerel kültürler üzerindeki tek tipleştirici etkisinin (Oğuz 2019: 36) zanaatkârların ürettiği geleneksel ürünler alanında açıkça görülmesidir. Eski dönemlerde zanaatkârların el yapımı ürünlerine çok büyük kıymet verilip satın alınırken ve gündelik hayatta kullanılırken; günümüzde bu ürünlerin çoğu genç kuşak tarafından demode ürünler olarak görülüp kullanılmamaktadır. Bu sebeple satışlar geçmişe göre çok düşmüştür. Bu ürünleri satın alanlar da kullanmak için değil; daha çok nostalji amacıyla süs eşyası olarak evlerine koymak veya bir arkadaşına hediye etmek için almaktadır. Buradan da görülmektedir ki; toplumun değer yargılarında meydana gelen değişim ile birlikte bu ürünlerin işlevi de değişmiş; geçmişteki kullanım amaçlarından farklı olarak süs eşyasına veya hediyeleşme eşyasına dönüşmüşlerdir.

Dünyada meydana gelen sosyo-ekonomik değişimlerin ülkemizi de etkilemesi kaçınılmazdır. Tabidir ki devrin şartlarına göre Türkiye'de de bazı unsurlar işlevini tamamlayıp yok olurken yerine yeni unsurlar çıkacaktır. Meslekler de bu anlamda dünya düzenindeki değişimlerden nasibini almıştır. Ancak Türklerin binlerce yıldır sürdürdüğü ve günümüze kadar ulaştırmayı başardığı zanaatlara ve o zanaatların uygulayıcısı zanaatkârlara sadece bir meslek ve o mesleği icra eden esnaf gözüyle bakmamak gerekir; çünkü zanaatlar somuttur; ancak o zanaatların öğrenilmesinden icrasına kadar somut olmayan bir süreç ve bilgi birikimi vardır. Bu yönüyle zanaatkârlar somut kültür ürünü üreten insanlar olmanın yanı sıra somut olmayan kültürel mirasın da birer taşıyıcısıdır.

Bugün adına küreselleşme denilen süreç nedeniyle bütün dünya ülkelerinin kültürleri bir birine benzemeye başlamıştır. Ancak bu kültürdeki tek renge dönüşme, ulusal kalıtın yok olmaya başlaması gibi durumlar UNESCO'nun da gündemine gelmiş ve 1954 yılındaki *Lahey Sözleşmesi* ve 1970 yılındaki *Yasadışı Yollardan Edinilmiş Kültürel Varlıkların İadesi Sözleşmesi* ile başlayan konferanslar ve sözleşmeler imzalama süreci Mart 2001'de UNESCO tarafından davet edilen alan uzmanlarının katıldığı Yuvarlak Masa toplantısında nihayete ulaşmış ve ilk kez somut olmayan kültürel mirasın resmen tanımlanması yapılmıştır. Ayrıca bu toplantıda korunması gereken kültür verimlerini içerisindedir "El sanatları gelenekleri" de sayılmıştır (Oğuz 2019: 31-32). Bu açıdan bakıldığında genelde ülkemizde özelden de Bayburt'ta artık son temsilcileri kalan zanaatların ve bu zanaatları icra eden zanaatkârların da korunması gerekmektedir. Ancak bu koru-

ma ortaya çıkarılan “üründen ziyade üretim süreçlerinin korunması” (Oğuz 2019: 34) şeklinde olmalıdır. Örneğin bakır ustasının yaptığı bakır bir tencereyi korumak geçmişten bu yana müzecilik içerisinde yapılan bir faaliyettir (Oğuz 2019: 34); ancak günümüz şartlarında bir geleneği yaşatmak için bu çözüm değildir. Çünkü bir geleneği yaşatabilmek için üründen ziyade ürünün üretildiği bağlamı ve üretim süreçlerini koruyabilmek gerekmektedir. Yukarıda mülakat yapılan bütün ustaların en çok değindiği husus artık çırak bulamamaktır. Çırak bulamamak demek, mesleki bilgiyi gelecek kuşağa aktaramamak demektir. Eğer bu son kuşak ustaların sahip oldukları mesleki bilgi gelecek kuşağa aktarılamaz ise müzelerde tutulan, şark odalarında sergilenen ürünlerin tarihi eser olmaktan başka hiçbir değeri kalmayacaktır; çünkü o ürünleri tekrar üretecek mesleki bilgiye yani somut olmayan kültürel mirasa sahip olunmadığı için o eşyalar, araç gereçler tekrardan üretilemeyecektir.

Bu sebeple Bayburt özelinde bakıldığı zaman, yukarıda bahsedilen dört zanaat ve makalenin sınırlılığı sebebiyle değinilemeyen; ancak yakın gelecekte aynı akıbeti paylaşacak olan diğer zanaatların yok olmaması için UNESCO’nun sözleşme metninde belirttiği üretim süreçleriyle birlikte kültürü koruma düşüncesinden yola çıkarak zanaatkârların ürettikleri ürünleri müzeler, arşivlere veya binalara dondurmadan yaşatan, zanaatı, zanaatkârı, üretilen ürünü ve tüketicisini canlı bir kültürel mekanizma olarak algılayıp (Oğuz 2019: 37) dört unsurun da içinde bulunduğu üretim sürecini yaşatmayı başaracak yeni yaklaşımlara ihtiyaç vardır. Böylece Metin Ekici’nin de ifade ettiği gibi geleneğin özünü kaybetmeden yeni dönemin şartlarına da uyum sağlayarak (Ekici 2008: 38) zanaatlar ve zanaatkârlar yaşatılabilir, onların sahip oldukları kültürel miras da geleceğe taşınabilir.

Aksi takdirde binlerce yıllık birikimin sonucu olan zanaatlar ve bu zanaatları icra eden zanaatkârların taşıdığı mesleki bilgi gittikçe tek biçimli hale gelen küresel kültüre (Oğuz 2019: 37) ve hızlı sanayileşmeye daha fazla dayanamayacak ve yok olacaktır.

Tüm bu sebeplerle Bayburt’ta yaşayan zanaatkârların “Ulusal Yaşayan İnsan Hazine” sistemine kaydettirilmesi, zanaatların aktarılması için uygun ortamın hazırlanması, zanaatlarla ilgili bilgi ve yeteneklerin uygun bir şekilde belgelenmesi ve bu zanaatlarla ilgili halk arasında farkındalık yaratılması için düzenli olarak organize edilecek icra, gösteri, sergi, seyahat (Oğuz, 2009: 162-163) gibi organizasyonların yapılması gerekmektedir

Sonuç

Bayburt’ta geçmiş dönemde birçok zanaat kolu ve zanaatkâr varken, zaman içerisinde bütün dünyayı etkisi altına alan sanayileşme, kapitalizm, seri üretim ve uluslararası ticaret gibi olgulardan ülkemiz gibi Bayburt da etkilenmiş ve zanaatkârlığa dayanan üretim/satım modeli hızla değişmiştir.

Bugün Bayburt’ta zor şartlar altında zanaatını devam ettirmeye çalışan çok az sayıda zanaatkâr kalmıştır. Onlar da birçok ekonomik zorlukla başa çıkmaya çalışmaktadırlar. Zanaatkârların ekonomik durumlarının kötü olmasının pek çok yansıması vardır; ancak en kritik olanı çırak bulamamalarıdır. Zanaatkârlar günlük ekonomik düzende yaşamaya uygun bir gelir elde edemedikleri için yeni nesil çırak olmak istememektedir. Çırak olmadığı için usta yetişmemekte; bu da mesleğin yok olmasına sebep olmaktadır. Ancak konumuz itibarıyla bu olaya sadece bir zanaatın yok olması olarak bakılmamalıdır; aynı zamanda ustaların binlerce yıldır kuşaktan kuşağa aktardığı somut olmayan kültürel miras da yok olmaktadır. Bu sebeple özellikle Bayburt gibi henüz tam anlamıyla şehirleşememiş yerleşim yerlerinde bu zanaatlar ve zanaatkârlar yok olmadan, sadece somut ürünü değil, ürünün üretildiği geleneği de yaşatacak tedbirler alınarak bu kültürel

miras gelecek kuşaklara aktarılmalıdır. Bu kapsamda özellikle Valilik, Belediye ve İl Kültür müdürlüğü gibi yerel yönetim ağlarının üniversite ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nun da paydaşı olduğu projeleri hayata geçirmesi kalıcı çözümler sunacaktır.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Bayburt Üniversitesi Etik Kurulu, Karar No: 2020/83.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAK KİŞİLER

KK 1: Süleyman Nadir, 1952 Bayburt doğumlu, Yorgancı.

KK 2: Mahmut Kırç, 1960 Bayburt doğumlu, Sobacı.

KK 3: Mehmet Ündemir Uzu, 1960 Bayburt doğumlu, Bakırcı.

KK 4: Recai Purutoğlu, 1968 Bayburt doğumlu, Puruççu.

KAYNAKÇA

Çağatay, N. *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

Dankoff, R. *Armenian Loanwords in Turkish*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1995.

Demirci, M. "Ahi Zaviye ve Vakıflarının Eğitim ve Toplumsal Dayanışmadaki Rolü". *Ahilik ve Meslek Ahlakı*. Ed. Kadir Arıcı. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 169-220.

Eğilmez, M. *Tarihsel Süreç İçinde Dünya Ekonomisi*. İstanbul: Remiz Kitabevi, 2020.

Ekici, M. "Geleneksel Kültürü Güncellemek Üzerine Bir Değerlendirme". *Milli Folklor*. 20 /80. (2008): 33-38.

Elpe, E. "XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt El Sanatları". *XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. 2015, s. 695-716.

Kabak, T. "Toplumsal Ekoloji Bağlamında Türklerin Doğa İle İlişkilerine Genel Bir Bakış: Mandıra Filozofu Filminin Düşündürdükleri". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 7/1 (2018): 276-291.

Kishtainy, N. *Ekonominin Kısa Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.

M. Öcal Oğuz ve diğer. *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi*. Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yay, 2013.

Oğuz, Ö. *Küreselleşme ve Uygulamalı Halk Bilimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2019.

Ögel, B. *Türk Kültür tarihine Giriş IV Türklerde Yemek Kültürü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978.

Özdemir, G. "Bayburt Şehri Kültürel Turizm Alanlarından Osmanlı Dönemi Ferruhsad Bey Tesisi". *DOKAP Bölgesi Uluslararası Turizm Sempozyumu 23-24 Ekim 2017 Bildiriler Kitabı*. Trabzon: KTÜ Matbaası, 2017.

Özger, Y. *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik İdari ve Demografik Yapı)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.

Tietze, A. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı VI (O-R)*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2018.

URL 1: Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, 15.05.2020. <https://sozluk.gov.tr/>

URL 2: Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü, 09.07.2020. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=>

URL 3: Bayburt Postası, "Recai Purutoğlu, 40 Yıldır Çamura Şekil Veriyor", (19 Eylül 2018), 09.07.2020. <http://www.bayburtpostasi.com.tr/insanlar/recai-purutoglu-40-yildir-camura-sekil-veriyor-h17422.html>

URL 4: Haber Türk, "Tandır Ustası Purutoğlu Türkiye'de Yılın Ahisi Seçildi", (15 Eylül 2020), 16.08.2021. <https://www.haberturk.com/bayburt-haberleri/80843776-tandir-ustasi-purutoglu-turkiyede-yilin-ahisi-secildi>